

UOT 372.851

Aynur Mübariz qızı Məmmədova
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://orcid.org/0000-0002-7642-020X>

RIYAZIYYAT MÜƏLLİMİ HAZIRLIĞINDA METODİK SİSTEMİN TƏŞKİLİ FORMALARI

Айнур Мубариз гызы Мамедова
докторант по программе доктора философии
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ

Aynur Mubariz Mammadova
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Azerbaijan State Pedagogical University

FORMS OF METHODICAL SYSTEM ORGANIZATION IN MATHEMATICS TEACHER TRAINING

Xülasə. Müəllim hazırlığının təşkili bir neçə mərhələlərdən ibarətdir. Pedaqoji və elmi metodik ədəbiyyatlarda bu mərhələli fərqli yanaşmalar əsasında əsaslandırılır. Riyaziyyat müəlliminin hazırlanması, işin metodik təşkili aktual məsələlərdən hesab olunur. Bu məqalədə riyaziyyat müəlliminin hazırlanmasında metodik sistemin təşkili üsulları araşdırılıb.

Açar sözlər: müəllim hazırlığı, pedaqoji peşə, riyaziyyat müəllimi, peşə səriştəliliyi, metodik sistem, analitik təhlil.

Резюме. Организация подготовки учителей состоит из нескольких этапов. В педагогической и научно-методической литературе эти этапы обосновываются на основе разных подходов. Актуальными вопросами считаются подготовка учителей математики и методическая организация работы. В данной статье исследуются формы организации методической системы подготовки учителей математики.

Ключевые слова: подготовка учителей, педагогическая профессия, учитель математики, профессиональная компетентность, методическая система, аналитический анализ.

Summary. Organization of teacher training consists of several stages. In the pedagogical and scientific methodological literature, these stages are justified on the basis of different approaches. The training of mathematics teachers and the methodical organization of work are considered to be urgent issues. In this article, the forms of organization of the methodical system in the preparation of mathematics teachers are examined.

Keywords: teacher training, pedagogical profession, mathematics teacher, professional competence, methodical system, analytical analysis.

Ali pedaqoji məktəblərdə gələcək riyaziyyat müəllimlərinin metodik hazırlığının təkmilləşdirilməsi və kadr hazırlığının yüksək səviyyədə təşkil edilməsi aktual məsələlərdən biri hesab olunur. Metodik sistem mürəkkəb struktura ma-

lik olub beş komponentdən - təlimin məzmunundan, məqsədlərindən, formalarından, metodlarından və təlimin vasitələrindən ibarətdir. Metodik sistemə daxil olan və onu əlaqələndirən elementlərdən biri də pedaqoji peşəkarlıq səriş-

tələrinin müəyyənləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsidir. Riyaziyyat müəllimi hazırlığının yekunlaşdırıcı mərhələsi ali məktəblərdə həyata keçirilir və tələbələrin peşəkarlıq səviyyələrinin komponentləri əsasən burada formalaşır.

Tələbələrin peşəkarlıq səviyyələrinin artırılması “kompetentlik” (səriştəlik) anlayışı ilə sıx əlaqədardır. Elmi və metodik ədəbiyyatlarda “kompetensiya” (“səriştə”) və “kompetentlik” (səriştəlik) anlayışlarına fərqli yanaşmalar mövcuddur. Lakin mahiyyət və məzmun baxımından bir-birini tamamlayan bu anlayışlar sistemi təlimdə səmərəli nəticənin alınmasına xidmət edən bir vasitə kimi qiymətləndirilə bilər.

Təqribən 1585-1595-ci illərdə yaranan lətin mənşəli “kompetensiya” sözü insanların şəxsi fəaliyyətində (işində, təhsilində), real həyatda mövcud istənilən problemlərin həllində istifadə olunan qabiliyyət, bilik, bacarıq və s. kimi anlayışları özündə əks etdirir.

Təlimdə kompetensiyaya əsaslanan texnologiya fənn üzrə məzmun standartlarının öyrənmə fəaliyyətinin tənzimlənməsinə geniş imkanlar yaradır.

Müəllim hazırlığı, onun təşkili üzrə metodik sistemin hazırlanması və əlaqələndirilməsi mürəkkəb sxem olub, çoxşaxəli faktorlardan asılıdır. İnformasiya cəmiyyəti şəraitində elm və texnikanın sürətlə dəyişməsi, zamanın tələbinə uyğun pedaqoji mütəxəssislərin hazırlanması problemi psixoloq və pedaqoqları daim maraqlandırmış, bu istiqamətdə yerli və xarici ölkə mütəxəssislərinin tədqiqatlarının təhlilinin aparılması zəruridir.

Riyaziyyat fənninin tədrisində fənnə məxsus fərqli xüsusiyyətlər, orta məktəb

kursunda məzmun xətlərinin bir yerdə verilməsi digər fənlərin tədrisinə nisbətən mürəkkəbdir və şagirdlərin dərkətməsində müəyyən çətinliklər yaradır.

Pedaqoji Ali məktəblərdə ənənəyə uyğun olaraq nəzəri materialların öyrənilməsinə daha çox vaxt ayrılır. Riyaziyyat təlimində tələbələrin peşə səriştələrinin formalaşmasında bəzi praktik çalışmaların həlli və təhlili nəzəri material rolunu oynayır. Bura əsasən mühazirələr, seminarlar, praktik və laborator məşğələlər aiddir.

Pedaqoqlar tərəfindən təlim prosesinin təşkilinə görə mühazirələrin növləri aşağıdakı kimi təsnif edilir:

- giriş mühazirələri;
- motivləşdirici mühazirələr;
- hazırlıq mühazirələri;
- integrativ mühazirələr;
- oriyentir (yönəldici) mühazirələr [4].

Riyaziyyat fənni üzrə giriş mühazirələrində tələbələr tədris olunan fənnin əsas elmi-nəzəri müddəaları və tətbiq istiqamətləri ilə tanış edilir. Fənnin tədrisində tələbələrə fənnin öyrənilməsində zəruri ehtiyac hissələri formalaşdırılır. Bu pedaqoji baxımdan bütün fənlər üçün eynilik təşkil edir.

Lakin riyaziyyatın tədrisi metodikası fənni üzrə motivləşdirici, hazırlıq, integrativ və yönəldici mühazirələrdə konkret fənnə aid olan xüsusiyyətlərlə yanaşı başqa fənlərlə integrasiyada riyaziyyatın rolu nəzəri və praktik çalışmalar vasitəsi ilə əyani olaraq əsaslandırılır. Riyaziyyat üzrə elmi biliklər nəzəri və praktik olaraq bütün kafedralarda (Cəbr, Həndəsə, Funksional analiz, Diferensial tənliklər və s.) konkret standartlar üzrə formalaşdırılır. Əldə olunan nəzəri və praktik biliklərin metodik baxımdan kompleks şəkildə həyata keçirilməsi “Riyaziyyat və onun tədrisi texnologiyası” kafedrasında reallaşır. Bu kafedrada imkanlar daha genişdir və riyaziyyat müəllimi hazırlığına verilən müasir tələblər bu kafedranın profilinə uyğundur. Riyaziyyat təlim prosesində müəllim və tələbələrin qarşıya qoyduqları məqsədlərə nail olmaq üçün elmi pedaqoji və psixoloji faktorları bir mənalı qiymətləndirmək çətinidir. Lakin müəllimin peşəkarlığı və səriştəliliyi onun pedaqoji fəaliyyətinə daxil olan elementlərin toplusu kimi təzahür edilə bilər.

Müəllimin peşəkarlığı və səriştəliliyi onun bir “müstəvidə” fəaliyyətini əhatə edir. Peşəkarlıq və səriştəlilik bir-biri ilə sıx əlaqədardır və bunlardan birinə malik olub digərini mənimsəməmək mümkün deyil.

Peşəkarlıq dedikdə müəllimin müəyyən biliyə, bacarıqlara, şagirdlərlə yaradıcı istiqamətdə işləməyi bacarmaq texnologiyalarına malik olması, pedaqoji prosesin bütün mərhələlərini dərinlən yiyələnməsi nəzərdə tutulur. Səriştəlik isə müəllimin pedaqoji prosesi situasiyaya uyğun dəyərləndirməsi və əlverişli metodlarla reallaşdırma bilməsidir [2, s. 3].

Səriştə əldə olunmuş bilik və bacarıqları praktiki fəaliyyətdə effektiv və səmərəli tətbiq

etmək qabiliyyətidir. O, şəxsin qazandığı bilik və bacarıqların konkret fəaliyyətin nəticəsinə çevrilməsini təmin edir. Səriştəyə əsaslanan təhsil sosial-iqtisadi inkişafa daha səmərəli xidmət göstərir [1].

Səriştə və təhsil səriştəsi psixoloji, pedaqoji və metodiki tədqiqatlarda fərqli yanaşmalarla aşağıdakı kimi izah edilir:

- şəxsin bilik və bacarıqlarının istifadəsi yolları və tətbiqi sahəsi [5].

- şəxsin və ya şəxslərin fəaliyyət xüsusiyyətlərinin əlaqəsi [6];

- müəyyən problemlə əlaqədar sualın cavabında səmərəli hərəkət etmək üçün zəruri olan şəxsi keyfiyyətlərin məcmusudur [7];

- müəyyən fəaliyyətin və sosial funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan bilik, bacarıq, şəxsi keyfiyyətlər, qabiliyyətlər məcmusudur [8];

A.V. Xutorskoyun fikrincə, hər hansı tapşırığın və ya sualın cavabının səmərəli tapılması üçün şəxsi keyfiyyətlərin rolu əsasdır. Peşəindən asılı olmayaraq istənilən şəxsin hər hansı bir sualı, problemi həll etməsi üçün ona lazım olan psixoloji keyfiyyətlər zəruridir və qoyulan sualın səmərəli həll edilməsi üçün bu şərt vacibdir.

Pedaqoji ali məktəblərin riyaziyyat fənni üzrə proqramlarında məzmun xətləri ayrı-ayrı bölmələrdə tədris edilir. Orta məktəb kursunda isə beş məzmun xətti bir yerdə tədris olunur. Tələbələrin riyaziyyat fənni üzrə fərqli məzmun xətlərinə aid biliklərinin birgə tətbiq edilməsində psixoloji keyfiyyət müstəsna rol oynayır. Belə ki, bir neçə məzmun xəttinə aid hər hansı sualın cavabı üçün həmin mövzulara aid nəzəri və praktik biliklərin əlaqələndirilməsi nisbətən çətindir. Bura həm də mövzuya aid nəzəri və praktik biliklərlə yanaşı psixoloji və pedaqoji vəziyyətlər də daxildir.

Gələcək riyaziyyat müəlliminin peşə hazırlığının ixtisasla bağlı çətinliklərinin azaldılması üçün A.A. Yangirovanın yanaşması hesab edirik ki, daha səmərəlidir. Bu yanaşmaya görə, tələbələrdə orta məktəb kursu üzrə müəyyən mövzuların öyrənilməsi və tədrisi ilə bağlı peşə səriştələrinin formalaşmasına imkan yaratmaq lazımdır. Məsələn tələbələrə 8-ci sinfin “Riyaziyyat” dərslindəki “Kvadrat tənliklərin vuruqlara ayırma üsulu ilə həlli” mövzusunun öyrənmək, dərslərdə verilən nəzəri və praktik çə

lışmaları həll etdirmək, mövzunun tədrisi ilə əlaqədar çətinliklərin aşkar edilməsini həvalə etmək olar. Eyni zamanda tələbələrdən mövzunun öyrənilməsi ilə əlaqədar müəyyən təkliflərin verilməsini də təşkil etmək olar.

Pedaqoji və tədris metodik ədəbiyyatlarda riyaziyyat müəlliminin peşə-metodiki səriştəsinin üç komponentdən (peşə bilikləri, peşə bacarıqları və peşənin xüsusiyyətlərinə uyğun şəxsi keyfiyyətlər) ibarət olması qeyd olunur.

Gələcək riyaziyyat müəlliminin peşə-metodik səriştəsini aşağıdakı kimi üç qrupa ayırmaq olar:

1. Peşə - metodik biliklər;

2. Peşə - metodik bacarıqlar;

3. Peşənin dəyərləndirilməsində şəxsi keyfiyyətlər.

Peşə-metodik biliklər dedikdə, riyaziyyat fənni üzrə orta məktəb kursuna aid nəzəri biliklər, onların formalaşdırılması mərhələləri, inkişafetmə tarixi, peşəyə aid koqnitiv biliklər, bacarıqlar nəzərdə tutulur. Riyaziyyat müəlliminin peşə metodik bacarıqlarına təlimdə tətbiq olunan metodlar, vasitələr, İKT-dən istifadəetmə bacarıqları və intuitive qabiliyyətlər daxildir.

Koqnitivlik latın mənşəli söz olub mənası öyrənmək, dərkətmə, xarici informasiyaların mənimsənilməsi qabiliyyəti kimi izah olunur. Koqnitiv bacarıqlara təlim prosesində pedaqoji-psixoloji və metodiki biliklər, pedaqoji layihələrin idarə olunması və təlim-tərbiyə proseslərinin təşkili məsələlərini aid etmək olar. Bu anlayışdan psixologiyada, fəlsəfədə və tibbdə geniş istifadə olunur. Riyaziyyatda peşə metodik biliklərin mənimsənilməsi ilə yanaşı bəzi riyazi anlayışların daxil edilməsində mücərrədləşdirmə, konkretləşdirmə mənasında da işlədilir. Riyaziyyat təlimində koqnitiv bacarıqların köməyi ilə riyazi məntiqin əsaslandırılmasına və inkişaf etdirilməsinə geniş imkanlar yaradılır.

Problemin aktuallığı. Gələcək riyaziyyat müəllimi hazırlığının təşkili və təkmilləşdirilməsi əsasən ali məktəblərdə reallaşır. Riyaziyyat müəlliminin peşə bilikləri və bacarıqları pedaqoji səriştə ilə sıx əlaqədardır. Təlim prosesində riyaziyyat fənninin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması qeyd olunan məsələlərin araşdırılması zəruridir.

Problemin elmi yeniliyi. Gələcək riyaziyyat müəlliminin peşə-metodik səriştəsinin formalaşdırılması və inkişaf etməsi mərhələlərinin təhlili aparılıb. Ali Pedaqoji universitetlərdə riyaziyyat müəlliminin

hazırlanmasında riyaziyyat və onun tədrisi texnologiyası kafedrasının rolu, işin təşkili prosesi və peşəmetodik sistemə daxil olan pedaqoji sərəştənin inkişaf etdirilməsi imkanları təhlil olunub.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi.
Məqalədə təklif olunan metod və yanaşmalar gənc tədqiqatçılar, magistrələr və riyaziyyat müəllimləri üçün faydalıdır. Riyaziyyat müəllimi hazırlığında qeyd olunan yanaşmaların tətbiqi zəruridir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsil üzrə Dövlət Strategiyası. -Bakı, 2013.
2. İlyasov, M.İ. Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji sərəştəliliyin müasir problemləri. Monoqrafiya / M.İ. İlyasov -Bakı: "Elm və təhsil təhsil, 2018.
3. Mehrabov, A.O. Sərəştəli müəllim hazırlığının problemləri. / A.O. Mehrabov. -Bakı: Elm və təhsil, -2015. -286 s.
4. Rüstəmov, F.A. Ali məktəb pedaqogikası / F.A. Rüstəmov, T. Dadaşova.-Bakı: Nurlan, -2007. -568 s.
5. Мамонтова Е.С. Методическая подготовка будущего учителя математики // Концепт. – 2013. - 05 (май). – ART 13110.
6. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно- ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
8. Янгирова, А.А. К вопросу о сущности понятий «компетенция» и «компетентность» // Актуальные проблемы профессионального развития педагогов в системе современного образования: теория и практика: Материалы Всеросс. науч. практ. конф. – Тюмень, 2005. – Ч. 1. – С. 53–55.

E-mail: aynurasadova12@gmail.com
Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. Ə.Q. Pələngov*
ped.ü.fəls. dok. M.T. Rzayev
Redaksiyaya daxil olub: 21.08.2023